

Erasmus+ Programına Katılan Ortaöğretim Öğrencilerinin Deneyimleri ve 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Kazanımlarının İncelenmesi*

Ali Rıza Yavrutürk^a

Tahsin İlhan^b

^a Uzman Psikolojik Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı, ORCID: 0000-0002-6724-6019

^b Prof. Dr, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-5007-5022

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Erasmus+ öğrenci hareketliliği programına katılan öğrencilerinin yirmi birinci yüzyıl becerilerine yönelik deneyimleri ve bu hareketlilik sayesinde edindikleri becerileri ile ilgili görüşlerini incelemektir. Araştırmaya 2021-2022 öğretim yılı içerisinde Orta Karadeniz Bölgesinde bir Fen Lisesi'nde öğrenim gören ve Erasmus+ öğrenci hareketliliği programı kapsamında Yunanistan'a giden, 10 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların görüşleri araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile elde edilmiştir. Daha sonra, veriler sürekli karşılaştırmalı analiz metodu ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda katılımcıların program kapsamında belirlenen kazanımlara ulaştıklarını görülmüştür. Sonuç olarak, Erasmus+ öğrenci değişim programına katılan öğrencilerin; kültürlerarası deneyim yaşamaları, dijital becerileri etkili kullanma, iletişim becerilerini geliştirme, proje tabanlı çalışma, kültürlerarası etkileşimde bulunmaları, yabancı dil becerilerini geliştirme, farklı kültürlerle karşı duyarlılık kazanma gibi birçok kazanım elde ettikleri görülmüştür. Ayrıca, Erasmus+ Programı öğrencilere bireysel, sosyal, akademik ve mesleki alanlarda birçok kazanım edindikleri görülmüştür. Araştırma bulguları alan yazındaki bulgular eşliğinde tartışılmış ve programın daha verimli olabilmesi için okulların öğretim programlarına öğrenci değişim programı ile ilgili seçmeli dersler konulabilir ya da hareketlilikten faydalanan öğrencilerin deneyimlerini diğer öğrencilerle paylaşabilecekleri çeşitli etkinlikler düzenlenebilmesi gibi önerilerde bulunulmuştur.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Türü
Araştırma

Makale Geçmişi
Gönderim tarihi:
10.04.2022
Kabul tarihi:
31.05.2022

Anahtar Kelimeler
Erasmus+ Programı,
21. Yüzyıl Becerileri,
Ortaöğretim
Öğrencisi,
Kültürlerarası
Deneyim

Atf Bilgisi: Yavrutürk, A.R. ve İlhan, T. (2022). Erasmus+ programına katılan ortaöğretim öğrencilerinin deneyimleri ve 21. yüzyıl becerilerine yönelik kazanımlarının incelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (19), 320-342.

Sorumlu yazar: Ali Rıza Yavrutürk, e-posta: a.r_yavruturk@outlook.com

* Bu çalışma Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nden 14.01.2022 tarihinde 01-30 sayılı etik kurul izni alınarak gerçekleştirilmiştir.

Examining the Experiences of Secondary Education Students Participating in the Erasmus+ Program and their Acquisitions for 21st Century Skills*

Ali Rıza Yavrutürk^a

Tahsin İlhan^b

^a *Expert psychological counselor, Ministry of National Education, ORCID: 0000-0002-6724-6019*

^b *Prof. Dr, Tokat Gaziosmanpaşa University, ORCID: 0000-0002-5007-5022*

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the experiences of the students participating in the Erasmus+ student mobility program about twenty-first century skills and their views on the skills they acquired through this mobility. Ten students who studied at a Science High School in the Central Black Sea Region in the 2021-2022 academic year and went to Greece within the scope of Erasmus+ student mobility program participated in the research. The views of the participants were obtained through semi-structured interview forms created by the researchers. Then, the data were analyzed with the continuous comparative analysis method. As a result of the research, it was seen that the participants achieved the gains determined within the scope of the program. As a result, students participating in the Erasmus+ student exchange program; It has been seen that they have gained many gains such as having intercultural experience, using digital skills effectively, developing communication skills, working on a project basis, interacting interculturally, developing foreign language skills, and gaining sensitivity to different cultures. In addition, it has been seen that Erasmus+ Program students have gained many gains in individual, social, academic and professional fields. The research findings were discussed in the light of the findings in the literature, and suggestions were made such as adding elective courses related to the student exchange program to the curriculum of the schools in order to make the program more efficient, or organizing various activities where students benefiting from mobility can share their experiences with other students.

Article Type
Research

Article Background
Received:
10.04.2022
Accepted:
31.05.2022

Key Words
Erasmus+ Program,
21st Century Skills,
Secondary School
Student, Intercultural
Experience.

To cite this article: Yavrutürk, A.R. & İlhan, T. (2022). Examining the experiences of secondary education students participating in the Erasmus+ program and their acquisitions for 21st century skills. *International Journal of Turkish Educational Sciences*, 10 (19), 320-342.

Corresponding Author: Ali Rıza Yavrutürk, e-mail: a.r_yavruturk@outlook.com

* This study was conducted by the approval of Ethics Committee in Tokat Gaziosmanpaşa University dated 14.01.2022 and numbered 10-30.

Giriş

Küreselleşmenin etkisiyle bireylerin daha iyi bir yaşam, eğitim ve iş olanaklarını bulabilmeleri için farklı kültürlerdeki insanlarla iletişim kurmaları ve birlikte yaşama becerilerini geliştirmeleri önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir (Boyacı, 2011). Bu nedenle, bireylerin bu becerileri erken yaşlarda kazanmaları ve dünya vatandaşı olmalarını sağlamak için farklı içeriklerde değişim programları uygulanmaktadır (Norberg, 2000; Scott, 2021; Şahin, 2008; Wiggins, Follo ve Eberly, 2007; Yuen, 2010). Bu bağlamda, öğrencilerin 21. Yüzyıl becerilerini geliştirmenin eğitim kurumlarının önemli görevleri arasında olduğu düşünülmektedir.

Günümüzde bilgi iletişim teknolojilerinin (BİT) hızlı bir şekilde gelişmesi, bilginin hem daha çok üretilmesine hem de daha hızlı yayılmasına imkan sağlamıştır. Bu durum, öğrencilerin yeni beceriler kazanmalarını ve değişen dünyaya ayak uydurmalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedendir ki, "21. Yüzyıl becerileri" Milli Eğitim politikalarının önemli bir bileşeni haline geldiği görülmektedir. Öğrencileri gelecekteki dünyaya hazırlarken, onların hangi becerilere sahip olmaları gerektiği günümüzde daha çok önem kazanmaktadır. Sabit bir içerikle sınırlı olmayan bu beceriler, günün koşullarına göre farklılık göstermektedir (Sayın ve Seferoğlu, 2016). Wagner (2008) 21. yüzyıl öğrencilerinin sahip olmaları gereken beceri ve yetenekleri; karşılaştıkları problemleri çözebilme, eleştirel düşünme, öğrenmeyi öğrenme, bilgiyi analiz ve sentezleyebilme, kendini yazılı ve sözlü olarak ifade edebilme, işbirliği ve iletişim kurabilme, liderlik ve sorumluluk alma, merak etme ve geniş hayal gücü ile pratik zeka ve uyum sağlama becerileri olarak sıralarken, 21. Yüzyıl Öğrenme İşbirliği Platformu, 21. Yüzyıl bilgi ve teknoloji çağında olması gereken becerileri; öğrenmeyi öğrenme ve yenilikçi düşünebilme (eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık, yenilikçilik, işbirliği yapma, iletişim kurma), dijital okuryazarlık becerisi (bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, bilgi teknolojileri okuryazarlığı), kariyer ve yaşam becerileri (esneklik, uyumluluk, girişimcilik, öz-yönelik, kültürlerarası etkileşim, yaratıcılık, güvenilirlik, liderlik ve sorumluluk) üç temel kategoride ele almıştır (Partnership for 21st Century Skills, 2015).

Yirmi birinci yüzyıl becerilerinin kazanılmasında önemli bir paya sahip programların başında Erasmus+ programı gelmekte ve bu program Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkeler arasında uygulanmaktadır (LSCE, 2020; Malewski ve Phillion, 2009; Norberg, 2000; Şahin, 2008). Erasmus+ öğrenci değişim programlarının en temel amacı, hareketlilikten yararlanan öğrencilerin, kültürlerarası etkileşim, girişimcilik, bilişim okuryazarlığı ve yabancı dil becerileri gibi birçok alanda gelişimlerini desteklemektir (Boyacı, 2011; Doyle, 2017; European Commission, 2019; Guo, Arthur ve Lund, 2009).

Erasmus+ programı aracılığıyla, öğrenciler farklı bir ülkede akademik, kültürel ve sosyal deneyimler geçirmektedirler. Katılımcılar, farklı ülkelerin kültürel özelliklerini tanımanın yanında, okulları gezebilmekte ve bu eğitim kurumlarında derslere katılabilmek, derslerde görüşlerini paylaşma gibi etkinliklere katılmaktadırlar. Bu nedenle, öğrenci değişim programları teorik becerilerle birlikte öğrencilerin farklı kültürlerdeki uygulamalı öğretim faaliyetlerini de deneyimleme imkanı vermektedir (Walters, Garii ve Walters, 2009). Öğrenci değişim programı ile öğrenciler öğretim programı çerçevesinde kültürel farklılıkları daha iyi anlayabilmekte (Ersoy ve Günel, 2011; Şahin, 2008) ve kültürlerarası becerileri kazanma da kendilerini daha hazır hissetmektedir (Wiggins, Follo ve Eberly, 2007).

Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkeler arasında 1987 yılından itibaren uygulanan Erasmus+ Değişim Programına Türkiye 2004 yılında dahil olmuş ve bu programdan 2004-2021 döneminde 38.000 proje ile 675.000 katılımcı faydalanmıştır (Türkiye Ulusal Ajans, 2021). Erasmus+ Öğrenci Değişim Programlarının çıktılarıyla ilgili yapılan araştırmalara göre (Boyacı, 2011; Demir ve Demir, 2009; Ersoy ve Günel, 2011; Magos, 2007; Önder-Kasapoğlu ve Balcı, 2010) öğrencilerin sosyalleşme, iletişim kurabilme, uluslararası iş birliği geliştirme, yabancı dil becerisi gibi becerileri geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, hareketlilik programları çıktılarının 21. yüzyıl becerileri açısından ne gibi katkılarının olduğunu doğrudan inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Erasmus+ öğrenci hareketliliği yoluyla elde edilen kazanımların bilinmesi hem programın hedefleri hem de Türk Milli Eğitim politikalarının önemli bir bileşeni haline gelen ve 2023 Vizyon Belgesi (<http://2023vizyonu.meb.gov.tr/>) içinde vurgulanan 21. Yüzyıl Becerilerine ne kadar yaklaşıldığı ile ilgili veri sağlaması açısından önemlidir. Ancak Türkiye’de Erasmus+ öğrenci değişim programı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bunların, programın katılımcı öğrenciler üzerindeki etkileri (Önder-Kasapoğlu ve Balcı, 2010), kültürlerarası iletişim ve etkileşim (Demir ve Demir, 2009), öğrencilerin memnuniyet düzeyleri (Yağcı, Ekinci, Burgaz, Kelecioğlu ve Ergen, 2007), sınıf yönetim becerileri ile ilgili görüşler (Boyacı, 2011), dil becerileri ile ilgili çalışmalar (Mirici, İltar, Saka ve Glover, 2009) ve kültürlerarası kazanımların bireysel ve mesleki gelişimlerine yansımalarına ilişkin görüşleri (Ersoy ve Günel, 2011) gibi konuların çalışıldığı görülmektedir.

Yukarıda ifade edilen bu gerekçelerle birlikte bu çalışma ile Erasmus+ Programı kapsamında yurt dışına giden ortaöğretim öğrencilerinin 21. yüzyıl becerileri kapsamında edindikleri kazanımları ile ilgili görüşlerinin ve deneyimlerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu sayede Erasmus+ Programı öğrenci hareketliliğinin 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılmasına ne gibi katkılarının olduğuna ışık tutulmuş olacaktır.

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde planlanarak gerçekleştirilmiş ve fenomenolojik yöntem kullanılmıştır. Fenomenolojik yöntem, insanların yaşantıları, algıları, deneyimleri ve olay/durumları nasıl kavramsallaştırdıklarını ortaya koyan bir yöntemdir (Çepni, 2007; Demirkaya, 2008). Fenomenolojik yöntem ile yapılan içerik analizleri sonucunda ulaşılan veriler, öncelikle kavram haline dönüşmesi ve daha sonra olguyu açıklayabilecek temaların ortaya çıkarılmasına çalışılır. Böylece ulaşılan sonuçlar betimlenerek aktarılır. Ayrıca, doğrudan alıntılara yer verilerek sonuçlar desteklenir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Erasmus+ öğrenci değişim programına katılmış ortaöğretim öğrencilerinin 21. yüzyıl becerileri kapsamında program kazanımları ile ilgili görüşlerinin incelendiği bu çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşmelerle elde edilen veriler bu çalışmada incelenmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Katıldığınız Erasmus+ öğrenci değişim programından beklentileriniz nelerdi?
2. Beklentileriniz ne düzeyde gerçekleşti?
3. Program sayesinde hangi eksikliklerinizi gördünüz? Bunları nasıl geliştirebileceğinize dair neleri fark ettiniz?

4. Program hedeflerinizde bir farkındalık oluşturdu mu? Cevabınız evet ise hangi hedeflerinizde ne gibi değişiklikler meydana geldi?
5. Program kültürel bağlamda size ne gibi katkılar sağladı? Kendi kültürünüzle ne gibi benzerlik ve farklılıklar gördünüz?
6. Tekrar bir değişim programına dahil olsanız gitmeden önce ve orada bulunduğunuz zaman diliminde neleri farklı yapardınız?
7. Programın size kattığı en önemli şey neydi? Bunun sizin yaşamınızı nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?

Çalışma Grubu

Çalışmada yer alan katılımcılar 2021-2022 eğitim öğretim yılında Orta Karadeniz Bölgesinde bulunan bir ilde öğrenim gören, Erasmus+ öğrenci değişim programı kapsamında Yunanistan'a giden 10 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların 6'sı kız, 4'ü erkek olup tamamı 12. Sınıfta okumaktadır. Katılımcıların 8'i programdan 1 kez, 2'si ise 2 kez yararlanmıştıdır.

Tablo 1. Çalışmada Görüşleri Alınan Öğrenciler İle İlgili Ön Bilgiler.

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Sınıf Düzeyi	Genel Akademik Ortalama	Hareketliliğe Daha Önceden Katılma Sayısı
Ö1	Kız	17	12	95,173	1
Ö2	Erkek	17	12	97,715	1
Ö3	Kız	17	12	93,280	1
Ö4	Kız	17	12	91,780	2
Ö5	Erkek	17	12	98,240	1
Ö6	Kız	17	12	92,854	1
Ö7	Kız	17	12	94,623	1
Ö8	Erkek	16	12	97,149	2
Ö9	Kız	17	12	95,826	1
Ö10	Erkek	17	12	97,349	1

Not: Çalışmaya katılan öğrenciler "Ö" olarak kodlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle elde edilmiştir. Bunun için öncelikle 15 soruluk görüşme formu hazırlanmış ve iki öğrenci üzerinden pilot çalışma yapılmıştır. Ayrıca, soruların dil açısından incelenmesi için bir Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki bir uzmandan görüş alınmıştır. Sonrasında ise 11 sorudan oluşan bir görüşme formuna son şekli verilmiştir. Nihai görüşme formunun ilk bölümünde öğrencilerin cinsiyeti, okul türü, yaşı, sınıf düzeyi, okul başarısı ve daha önceden benzer programa katılması ile ilgili

sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise, Erasmus+ öğrenci değişim programına katılan ortaöğretim öğrencilerinin 21. yüzyıl becerileri kapsamında kazanımlarını değerlendirmek için 6 tane açık uçlu soru yer almaktadır.

Veri Toplama Süreci

Erasmus+ öğrenci değişim programına katılan ortaöğretim öğrencilerinin 21. Yüzyıl becerileri kapsamında kazanımları ile ilgili görüşlerini belirlemek öncelikle Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nden 14.01.2022 tarihinde 01-30 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Ayrıca, ilgili Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Sonrasında ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören ve Erasmus+ öğrenci değişim programından yararlanmış 10 öğrenciye ulaşılmıştır. Görüşmeden önce katılımcılara ve velilerine çalışma hakkında bilgilendirme yapılarak onam formu velilere imzalatılmıştır. Görüşmeler öğrencilerin uygun oldukları zaman diliminde yapılmıştır. Görüşmelerin derslerin aksamasına sebep olmaması için derslerin olmadığı ve derslerden sonraki zaman dilimlerinde yapılmıştır. Bu görüşmeler katılımcıların kabulü ile ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler okul rehberlik servisi odasında bireysel olarak yapılmıştır. Görüşme sırasında katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için güven verici ve samimi bir iletişim tarzı benimsenmiştir. Görüşme süresi yaklaşık 30-40 dakika arasında olup, tüm görüşmeler yaklaşık 350 dakika kadar sürmüştür.

Verilerin Analizi

Çalışmada, veriler yarı yapılandırılmış mülakat ile toplanmıştır. Verileri toplama sürecinde öğrencilerden onay alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Yaklaşık 20-25 dakika süren görüşmeler deşifre edildikten sonra, öğrencilere tekrar gönderilerek değiştirmek, eklemek veya çıkartmak istedikleri yerler üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Verilere son halleri verildikten sonra etik ilkeler gereği ses kayıtları silinmiştir. Bu çalışmada elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmalarda genellikle kullanılan sürekli karşılaştırmalı analiz metodundan faydalanarak görüşme verileri sınıflandırılmıştır. Sürekli karşılaştırmalı analiz metodu nitel çalışmalarda verilerin sınıflandırılması ve karşılaştırılmasında kullanılan bir metottur (Corbin ve Strauss, 1990; Ekiz, 2013). Daha sonra sınıflandırılan veriler kavram haritaları ve tablolar şeklinde sunulmuştur. Veri analizi işleminde ayrıca, yorumlama yolu tercih edilmiştir. Katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplar, ayrı ayrı olarak ele alınmıştır. Görüşme sorularına verilen cevaplar tablo ve şekiller oluşturulmuştur. Oluşturulan tablo ve şekiller genellikle katılımcılardan doğrudan alıntılara yer verilerek bulgular kısmında sunulmuştur. Katılımcıların bir soruya aynı cevabı farklı şekilde ifade etmiş olsalar da, bu cevap için ortak bir tema kullanılmıştır. Verilere dayalı olarak oluşturulan tablo ve şekiller içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçeriklerdeki farklılıklar ve benzerlikler yorumlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmeler not alınmıştır. Daha sonra notlardan elde edilen veriler tablo ve şekiller halinde sunulmuştur. Ayrıca, yüz yüze yapılan görüşmeler aracılığıyla çalışma konusu hakkında katılımcılardan daha ayrıntılı ve derinlemesine veri toplanmasını sağlanmıştır. Bu durumda nitel çalışmalarda geçerliliği arttırmaya yarayan önemli bir özelliktir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Çalışma kapsamında görüşmelerden sonra veriler katılımcıya özetlenmiştir. Daha sonra katılımcının verilerin doğruluğuna ilişkin

düşünceleri alınarak katılımcı teyidi alınmıştır. Çalışmada verilerin analiz edilmesinde ve yorumlanmasında başka araştırmacıların görüşlerinden yararlanılması, verilerin amaca uygun bir şekilde toplanması için gerekli zamanın verilmesi, görüşmelerin uygun ortamlarda yapılması çalışmanın güvenilir olduğunu göstermektedir.

Bulgular

Bu bölümde, çalışma soruları çerçevesinde, katılımcıların Erasmus+ Programının 21. yüzyıl becerileri kapsamında kazanımları ile ilgili görüşleri sunulmakta ve yorumlanmaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilere, “Katıldığınız Erasmus+ hareketliliğinden beklentileriniz neler idi? Beklentilerinize ulaşabildiniz mi?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Erasmus+ Hareketliliğinden Beklentileri İle İlgili Görüşleri

Katılımcı	Farklı kültürleri	Sosyal beceriler	Girişimcilik	Yenilikçiğe açık olma	Yabancı dil becerisini geliştirmek	Proje temelli çalışma becerisi	Bilişsel beceriler	Esneklik ve uyumluluk	Sorumluluk alma	Zaman yönetimi	Problem çözme becerisi	Kendini ifade edebilme	Eleştirel düşünme	Amacına ulaşım	Amacıma ulaşmadım
Ö1	✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓			✓	✓	✓	
Ö2	✓	✓	✓		✓	✓			✓		✓	✓		✓	
Ö3	✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓			✓	✓	
Ö4	✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓				✓	
Ö5	✓	✓		✓	✓	✓			✓		✓	✓	✓	✓	
Ö6	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Ö7	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓			✓	
Ö8		✓	✓		✓	✓		✓	✓			✓	✓	✓	
Ö9	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓	
Ö10	✓	✓			✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Frekans	9	9	6	5	9	10	5	5	10	6	5	7	5	10	0

Tablo 2 incelendiğinde, çalışmaya katılan öğrencilerin tamamının ($f=10$) program hakkında ki beklentilerine ulaşabildikleri anlaşılmaktadır. Erasmus+ hareketliliğinden beklentileriniz neler idi? Sorusuna katılımcıların tamamı ($f=10$), Erasmus+ hareketliliğinden, proje temelli çalışma becerisini geliştirme, bilişsel becerilerini geliştirme ve sorumluluk alma becerisini geliştirmek gibi beklentilerinin olduğu ifade ettikleri görülmektedir. Daha sonra katılımcıların beklentilerinin sırasıyla, farklı kültürleri tanımak ($f=9$), yabancı dil becerisini geliştirmek ($f=9$), sosyal becerileri geliştirmek ($f=9$), işbirlikçi çalışabilme ($f=8$), kendini ifade edebilme ($f=7$),

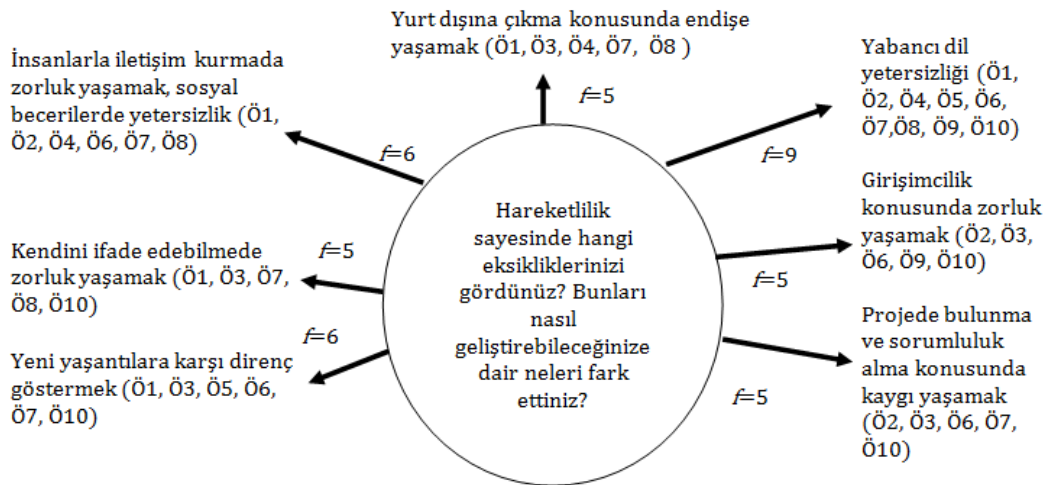
zamanı yönetebilme ($f=6$) ve girişimcilik becerisini ($f=6$) şeklinde ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların yarısı da ($f=5$) hareketlilikten beklentilerini; dijital beceriler kazanmak, yenilikçiliğe açık olma, esneklik ve uyumluluk, problem çözme becerisi kazanma ve eleştirel düşünme bilme becerisi kazanma şeklinde sıraladıkları görülmektedir. Katılımcılara ait görüşlerden bazıları şu şekildedir;

“Benim hareketlilikten çok sayıda beklentim vardı. Neyse ki, beklentilerimin hemen hemen hepsi karşılandı diyebilirim. Her şeyden önce farklı bir kültürü yakından tanımak, farklı kültürdeki öğrencilerle işbirliği kurmak, ortak bir projede çalışmak bize tarif edilmez kazanımlar kazandırdığını düşünüyorum. Bu hareketlilik boyunca dijital becerilerimi geliştirme, yabancı dil becerimi geliştirme, farklı ülkelerdeki insanlarla birlikte bir projede çalışabilme, belirli görevler alabilmek ve görevi yerine getirebilme sorumluluğu kazanma benim için çok önemli beklentilerdi. Ayrıca, hareketlilik kapsamında, birçok bilgi elde etmek, zamanı etkili kullanmak, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerisi kazanma, daha çok sosyal becerileri geliştirerek, girişimci bir ruha sahip olmak benim bu hareketlilikten en önemli beklentilerim olduğunu söyleyebilirim.” (Ö3).

“Ben hareketliliğe katılmaya karar verdiğimde beklentilerim o kadar fazla değildi. Açıkçası sadece bir gezi olarak değerlendirmiştım. Ancak, hareketlilik hakkında bilgi edindikçe benim beklentilerim hem çeşitlilik kazandı, hem de içimde beklentilerimi karşılamak için büyük bir istek uyandı. Bunda koordinatör hocamızın bilgilendirici çalışmalarının etkisinin çok büyük olduğunu düşünüyorum. Her zaman kültür ve medeniyetler benim ilgimi çekmiştir. Farklı bir kültürü yakından tanımak, bir proje paydaşı olarak görev almak, sorumluluk paylaşmak, uyum içinde çalışabilme, zamanı verimli kullanmak, kendini ifade edebilme, sosyal becerilerimi geliştirmek, karşılaşılan problemlere pratik çözümler üretmek, yabancı dil pratiğini yapmak ve bütün etkinliklerden çok sayıda yeni bilgiler elde etmek hareketlilikten beklentilerim arasında sayabilirim.” (Ö6).

“Benim hareketlilikten beklentilerimi şu şekilde sıralayabilirim; ortaklaşa bir proje çalışmasına katılmak, dijital becerilerimi geliştirmek, farklı kültürdeki öğrencilerle uyum sağlayabilmek, sosyal ilişkilerimi geliştirmek, sorumluluk becerisini geliştirmek, kendini yabancı bir ülkede yabancı dil ile ifade edebilmek, eleştirel düşünme becerisi kazanmak ve girişimcilik becerisi kazanmak.” (Ö8).

Katılımcıların hareketlilik sayesinde hangi eksikliklerini fark ettiklerini ve fark etmiş oldukları eksikliklerini nasıl geliştirebilecekleri ile ilgili görüşleri Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Katılımcıların Hareketlilik Sayesinde Fark Ettikleri Eksik Yönleri

Şekil 1 incelendiğinde, katılımcıların tamamına yakını (f=9) hareketlilik sayesinde yabancı dil beceri düzeylerinin yetersiz olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların ifadelerinden hareketlilik sayesinde yeni yaşantılara karşı direnç gösterdiklerinin farkına vardıkları (f=6) ve sosyal beceri eksikliğinden dolayı insanlarla iletişim kurmada zorluk yaşadıkları (f=6), kendilerini ifade edebilmede zorluk yaşadıkları (f=5), yurt dışına çıkma konusunda endişe duydukları (f=5), girişimcilik konusunda zorluk yaşadıklarını (f=5), projede bulunma ve sorumluluk alma konusunda kaygı yaşadıkları (f=5) anlaşılmaktadır. Katılımcılara ait görüşlerden bazıları şu şekildedir;

“Hareketlilik sayesinde benim fark ettiğim en önemli eksikliğimin farklı yaşantılara karşı kendimi kapatmış olduğumdur. Hareketlilikten önce her zaman yeni yaşantılar bana çok kaygı verici gelirdi ve kolay kolay yeni yaşantılara imkan vermezdim. Bu hareketlilik sayesinde bu özelliğimin ne kadar olumsuz bir durum olduğunu fark ettim. Bu özelliğim benim birçok yeni bilgi ve tecrübe edinebilmemde en büyük engel imiş. Bu hareketlilik sayesinde bu direnci önemli ölçüde kırdığımı düşünüyorum. Ayrıca, bu hareketlilik kendimi yabancı dil ile ifade edebilmek konusunda zorluk yaşadığımı, sosyal becerilerimi biraz daha geliştirmem gerektiğini, yurt dışına çıkmak düşündüğüm kadar endişe verici bir durum olmadığını fark ettim. Bence, bu özelliklerin ancak; gerçekleştirdiğimiz hareketlilik gibi uygulamalı etkinliklerle geliştirilebileceğini düşünüyorum.” (Ö1).

“Ben bu hareketlilik ile herhangi bir projede, ortaklaşa ortaya bir ürün koymanın ve bu durumun insana başta sorumluluk olmak üzere birçok olumlu özellik kattığını fark ettim. Hareketlilikten önce proje yapmak veya projede görev almak bana çok zor bir durum imiş gibi geliyordu. Bu hareketlilik ile bu düşüncem kayboldu. Aksine ortaklaşa çok güzel projelerin geliştirilebileceği ve kolaylıkla uygulanabileceğini uygulayarak gördüm. Bu durum benim için çok büyük bir kazanım oldu. Bana daha fazla girişken olabilmeyi öğretti diyebilirim. Bu süreçte iletişim becerilerimin geliştirdiğini fark ettim. Çoğu zaman sınıftaki arkadaşlarımla iletişim kurmakta zorlanırken, ilk kez tanıştığımız ve farklı kültürdeki birçok arkadaşla hemen iletişimi kurabildiğimi gördüm. Bu arada, yabancı dil becerimi biraz daha geliştirmem gerektiğini gördüm.” (Ö2).

“Ben bu hareketlilikten birçok alanda eksiklerimin olduğunu fark ettim. Öncelikle farklılıklar bana hep itici gelmiştir ve farklılıklara uyum sağlamada zorluk yaşadığımı düşünüyordum. Bu hareketlilik ile bu düşüncemin yanlış olduğu fark ettim. Başta projeler olmak üzere ortaklaşa yapılan bütün işlerde ben bulunmak istemezdim. Bütün işlerin birkaç kişiye kalacağını düşünüyordum. Oysaki sağlıklı bir iş bölümü ile ne kadar güzel işlerin birlikte yapılabileceğini gördüm. İnsanlarla iletişim kurmada zorluk yaşadığımı fark ettim. Şimdiye kadar kendimi hep geri tuttuğumu fark ettim ve son olarak yabancı dil konusunda kendimi biraz daha geliştirmem gerektiğini fark ettim. Bu eksikliklerimi fark etmemde hareketliliğin çok faydası olduğunu düşünüyorum.” (Ö6).

Hareketliliğin katılımcıların hedeflerinde ne gibi değişikliklere neden olduğu ile ilgili sorulara katılımcıların verdikleri cevaplar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Hedeflerindeki Değişim İle İlgili Görüşleri

Katılımcı	Evet, farkındalık oldu	Hayır, farkındalık olmadı	Akademik	Mesleki	Sosyal	Kişisel
Ö1	✓		Proje tabanlı hedefler seçmeme yönlendirdi.	Bilişim ağırlıklı mesleklere yönelmeme sağladı.	Sosyal yönümü biraz daha geliştirmem gerektiğinin farkına vardım.	Bazı kişisel özelliklerimin farkına varmamı sağladı.
Ö2	✓		Bilimsel araştırmalara yönelik ilgim arttı.	Yurt dışında çalışabileceğim meslekleri düşünmeme neden oldu.	İşbirlikçi çalışmaya yönlendirdi.	Kendimi daha iyi tanımaya yönlendirdi.
Ö3	✓		Bilgi birikimimi arttırmaya beni teşvik etti.	Dijital beceri gerektiren ve işbirlikçi meslekleri düşünmeme neden oldu.	Daha çok sosyal becerilerimi geliştirmem gerektiğini fark ettim.	Kendimi özellikle yabancı dil alanında geliştirmem gerektiğinin farkına vardım.
Ö4	✓		Lisansüstü eğitimimi yurt dışında yapma düşüncesinin olmasına neden oldu.	Kültürel araştırmalara dayalı meslekleri tercih etmeme sağladı.	İletişim ve etkileşimin ne kadar önemli olduğunu fark ettim. İletişim becerilerimi geliştirmeyi düşünüyorum.	Öz güvenimi geliştirecek etkinliklere katılım sağlamama neden oldu.
Ö5	✓		Proje geliştirme alanında çalışmalar yapmama beni güdüledi.	Farklı mesleklerde çalışılabileceği düşüncesinin gelişmesini sağladı.	Daha çok sosyal olmaya beni sevk ettiğini düşünüyorum.	Daha çok dışadönük olmam gerektiğini fark ettim.
Ö6	✓		Yurt dışı eğitim veren üniversiteleri araştırmamı sağladı.	Birden fazla mesleği birden yürütülebileceğini fark etmeme sağladı.	Sosyal ilişkilere daha çok önem vermeye çalışacağım.	Çalışınca daha güzel şeyler yapabileceğime olan güvenim arttı.

Tablo 3. Devamı

Katılımcı	Evet, farkındalık oldu	Hayır, farkındalık olmadı	Akademik	Mesleki	Sosyal	Kişisel
Ö7	✓		Yurt dışında yapılan bilimsel çalışmalara karşı ilgimin artmasına neden oldu.	Geleceğe dönük meslekleri araştırmamı sağladı.	Hareketlilik ortaklaşa çalışmanın daha faydalı olduğunu ve bundan sonra ortaklaşa çalışmaya beni yönlendirdi	Bireysellikten ziyade daha çok ortaklaşa hareket etmeye beni yönlendirdi.
Ö8	✓		Daha çok çalışmam gerektiğini fark etmemi sağladı.	Meslek seçme konusunda daha geniş ölçekte düşünmemi sağladı.	Daha çok sosyal olmaya beni yöneltti.	Hareketlilik kendime olan güvenimin artmasına sebep oldu.
Ö9	✓		Daha çok proje temelli çalışmalar yapmam gerektiğini düşünmemi sağladı.	Gelecekte farklı mesleklerin daha revaçta olabileceğini düşünmemi sağladı.	Yabancı kişiler ile arkadaşlıklar geliştirmemi sağladı.	Hareketlilik birçok bireysel özelliklerimin farkına varmamı sağladı.
Ö10	✓		Araştırmamın ve projelerin bilgi kapasitemizi nasıl arttırdığını fark ettim.	Mesleki karar vermede daha çok araştırma yapmama neden oldu.	İnsanlarla iyi ilişkiler kurmamı sağladı.	Hareketlilik farklılıklara daha çok hoşgörü ile bakmama neden oldu.
Frekans	10	0				

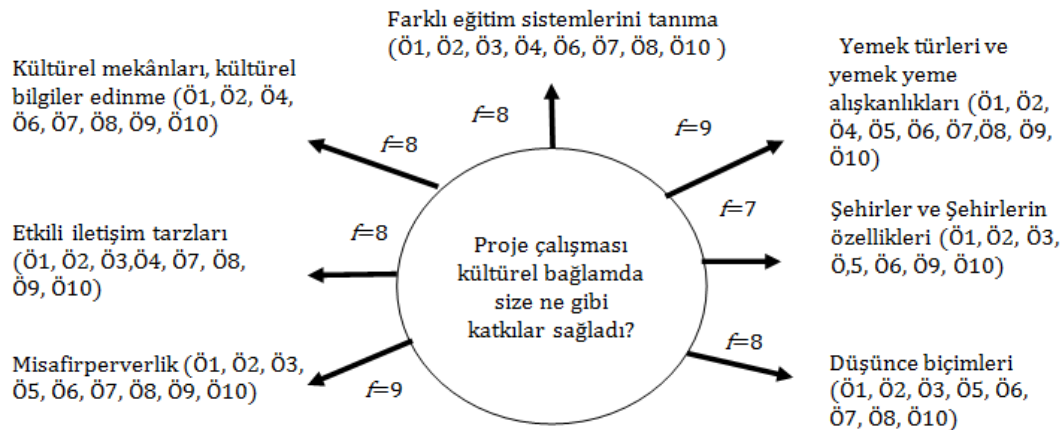
Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların tamamının ($f=10$) hareketliliğin hedeflerinde bir farkındalık oluşturduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcıların "Hangi hedeflerinizde ne gibi değişiklikler meydana geldi?" Sorusuna verdikleri cevaplarına bakıldığında genel olarak; akademik, mesleki, sosyal ve kişisel alanlardaki hedeflerinde değişiklikler olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılara ait görüşlerden bazıları şu şekildedir;

"Hareketlilik genel olarak benim için hayatımda bir dönüm noktası oldu diyebilirim. Çünkü; bir çok alanda düşüncelerimin ve hedeflerimde değişiklikler yaşamama veya hedeflerimi revize etmeme neden olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Örneğin, hareketliliğe katılmadan önce daha çok bireysel çalışmak hoşuma gidiyordu. Hareketliliğe katıldıktan sonra proje tabanlı çalışmanın birlikte,

ortaklaşa bir proje hazırlamanın ve projeyi uygulamanın az bir emek ve çaba ile daha çok kazanım elde edildiğini fark ettim. Bu durumda benim bundan sonra çalışmalarında proje temelli çalışmaya daha çok güdülemeye sebep oldu. Ayrıca, hareketlilik ile sadece tek meslekte çalışmanın zorunlu bir durum olmadığını, kişinin çok farklı mesleklerde çalışabileceğini fark ettim. Hareketliliğe katılan kişilerin farklı mesleklerde çalıştığını görmek beni çok etkiledi. Son olarak, hareketlilik beni bireysellikten uzaklaşmış, daha çok sosyal olmam ve dışadönük olmam gerektiğini bana fark ettirdi diyebilirim.” (Ö5).

“Hareketlilik lisansüstü eğitimimi yurt dışında yapma düşüncesini bende oluşturdu. Aslında, bir fen lisesinde daha çok fen alanıyla ilgili meslekleri düşünüyoruz. Hareketlilikle birlikte kültürel çalışmaların aslında daha zevkli olduğunu gördüm. Dolayısıyla, sosyal alanlarla ilgili bir meslekte çalışmayı da düşünmeye başladım. Hareketlilikle birlikte sosyal ilişkilerin, iletişimin, paylaşımın önemini yaşayarak bir kez daha kavradım. Bendimi bu konuda biraz daha geliştirmek ihtiyacı hissettim. Hareketliliğe katılmak benim öz güven duygumun gelişmesine büyük katkı sağladığını düşünüyorum. Bundan sonra öz güvenimi geliştirecek bu tür projelere daha çok katılım sağlamayı düşünmeme neden oldu.” (Ö4).

Katılımcıların proje çalışmasının kültürel bağlamda kendilerine ne gibi katkılar sağladığı ile ilgili görüşleri Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Hareketlilik Projesinin Kültürel Bağlamda Kendilerine Ne Gibi Katkılar Sağladığıyla İlgili Katılımcı Görüşleri

Katılımcıların “Hareketlilik projesinin kültürel bağlamda sana neler kazandırdı?” Sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde (Şekil 2) büyük bir kısmı (f=9) gitmiş oldukları ülkedeki insanların misafirperverliklerinin, insanlarla iletişim tarzlarının, düşünme biçimlerinin ve ziyaret ettikleri şehirlerin kültürel ve tarihi dokusunu görmelerinin (f=8) farklı kültürlerle ilgili bilgilerine önemli katkılar sağladığını ifade etmişlerdir. Katılımcılara ait görüşlerden bazıları şu şekildedir;

“Hareketliliğin bana kültürel konuda çok şey kattığını düşünüyorum. Gittiğimiz ülkedeki insanların iletişim tarzları, misafirperverlikleri, olaylara yaklaşım tarzları, düşünce biçimleri ve yemek kültürleri beni çok etkiledi. Buların dışında eğitim sistemleri kültürel öğelerle iç içe olması da dikkatimi çekti. Bunların dışında, şehirlerin mimari yapıları, kültürel mekânlar ve şehir insan ilişkilerinde detaylı düşüncelerini beni çok etkiledi. Şehirlerin insanı yormadığını, adeta şehirlerin insanların rahat yaşamaları için düzenlendiğini fark ediyor insan. Bütün bunlar beni en çok

etkileyen unsurlar olduğunu söyleyebilirim.” (Ö2).

“Projenin bütün basamakları benim çok ilgimi çekmiştir ve bana çok büyük katkılar sağlamıştır. Bunlar içerisinde tabii ki de en çok beni etkileyen kültürel bağlamda edindiğim kazanımlar oldu. Öncelikle farklı kültürdeki insanların, yaşam biçimlerini, misafir ağırlama biçimlerini, iletişim biçimlerini, düşünce tarzlarını, olaylara yaklaşım biçimlerini ve günlük yaşamlarını (rutin işleri, zamanı kullanma becerileri, yemek yeme alışkanlıkları vb.) yerinde görmek kesinlikle insanı etkiliyor ve bir çok deneyim ve bilgi edinmesini sağlıyor. Son olarak gezdiğimiz yerlerdeki kültürel yapılar, tarihi yerler de kültürel bağlamda beni etkileyen şeyler olduğunu söyleyebilirim.” (Ö7).

Katılımcıların gitmiş oldukları ülke (Yunanistan) ile Türkiye arasında kültürel bağlamda benzerlikler ve farklılıklar ile ilgili görüşleri Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Kültürel Benzerlikler ve Farklılıklar

Kültürel bağlamda sağladığı katkı	Kendi kültürümüzle benzer yönleri	Kendi kültürümüzden farklı yönleri
Misafirperverlik (Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10)	İyi karşılama (Ö1, Ö3, Ö5, Ö6, Ö8, Ö10) İkramda bulunma (Ö1, Ö3, Ö9, Ö10) İçten ilişkiler kurma (Ö3, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10)	İkram konusunda cömert davranmama (Ö2)
Etkili iletişim becerileri (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10)	Diyaloğa açık olmaları (Ö1, Ö3, Ö7, Ö8) Etkili iletişim becerilerini kullanmaları (Ö1, Ö7, Ö10) İletişimde nezaket kurallarına uygun davranmaları (Ö7)	-
Kültürel mekanları, kültürel bilgiler edinme (Ö1, Ö2, Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10)	Müzeler ve sergiler (Ö1, Ö4, Ö6, Ö8) Tarihi mekanlar (Ö4, Ö8, Ö9, Ö10)	Daha çok kiliselerin olması (Ö2, Ö5) Kültürel unsurlarla ilgili bilgilendirici afiş ve levhalar (Ö1, Ö2, Ö6)
Farklı eğitim sistemlerini tanıma (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10)	Plan ve program yönünde benzerlikler var (Ö1, Ö8) Öğretim yılı 4 dönemden oluşmaktadır (Ö6, Ö10)	Uygulamaya yönelik eğitim daha fazla olması (Ö7, Ö10) Tematik liselerin olması (Ö3) Her okulun bünyesinde farklı mesleklerle ilgili eğitimlerin verilmesi (Ö1, Ö8) Değerlendirme sistemleri proje temelli ve uygulama ağırlıklı olması (Ö1, Ö6, Ö7) Okulların şehir dışında ve kampus şeklinde yapılması (Ö4, Ö6, Ö3)
Yemek türleri ve yemek yeme alışkanlıkları (Ö1, Ö2, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10)	Bazı yemek türleri (et yemekleri) Türkiye'deki yemeklerle benzer özellikler göstermektedir (Ö4, Ö8).	Genellikle hazır yemekler (fast food) tüketilmektedir. Yemekler pratik ve kısa sürede yenilmektedir. Yemek için ayrı zaman ayrılmıyor (Ö1, Ö2, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10)
Şehirler ve Şehirlerin özellikleri (Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö9, Ö10)	Şehir yapıları (Ö3, Ö5)	Trafik sistemleri daha akıcı (Ö1, Ö10) Şehir düzenlemeleri (Ö2, Ö6) Çevre temizliği (Ö9, Ö10)
Düşünce biçimleri (Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10)	-	Eleştirel ve şüpheli düşünce biçimi (Ö1, Ö6, Ö8, Ö10) Pragmatist düşünce biçimi (Ö2, Ö7) Sonuç odaklı düşünme (Ö3, Ö5)

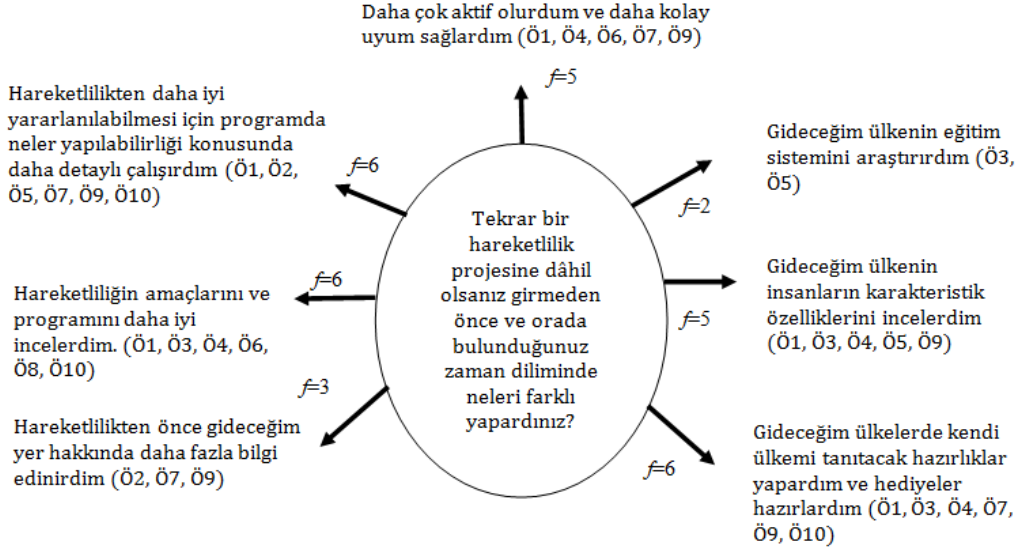
Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların gitmiş oldukları ülkelerin misafirperverlik konusunda kendi kültürleri ile benzer yönlerini, iyi karşılama ($f=6$), ikramda bulunma ($f=4$) ve içten

ilişkiler kurma ($f=6$) şeklinde ifade ederken, bazı katılımcılarında ($f=1$) misafirlik konusunda kendi kültürlerinden farklı olarak cömert davranmadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. İletişim becerileri ve sosyal beceriler açısından katılımcılar gitmiş oldukları ülkedeki insanların diyaloga açık olmaları ($f=4$), etkili iletişim becerilerini kullanmaları ($f=3$) ve iletişimde nezaket kurallarına uygun davranmalarını ($f=1$) kendi kültürleri ile benzer özellikler olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Katılımcılar müzelerin ($f=4$) ve tarihi mekanların ($f=4$) kendi kültürümüzle benzer özellikler göstermesine rağmen, kiliselerin daha fazla olması ($f=2$) ve kültürel unsurlarla ilgili bilgilendirici afiş ve levhaların olması ($f=3$) da kültürel mekanlarla ilgili kültürümüzden farklı özellikler olarak belirtildiği görülmektedir. Bazı katılımcıların ($f=2$) yemek konusunda benzer özelliklerin olduğunu düşünmelerine rağmen, katılımcıların tamamına yakını ($f=9$) farklılık olarak, genellikle hazır yemekleri tükettiklerini ve yemek için ayrı zaman ayrılmadığını ifade ettikleri görülmektedir. Şehir özellikleri konusunda katılımcıların bir kısmı ($f=2$) şehir yapılarının benzer olduğunu ifade ederken, bazı katılımcıların ise, trafik sistemlerinin daha akıcı olduğu ($f=2$), şehir düzenlemelerinin ($f=2$) ve çevre temizliği ($f=2$) konularında Türkiye'deki şehir özelliklerinden farklı olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Son olarak, düşünce biçimlerinin eleştirel ve şüpheci olması ($f=4$), pragmatist olması ($f=2$) ve sonuç odaklı düşünme ($f=2$) biçiminde olması kendi kültürümüzdeki düşünme biçiminden farklılık gösterdiğini ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılara ait görüşlerden bazıları şu şekildedir;

“Bence Yunanistan ile Türkiye arasında kültürel bağlamda birçok benzerlikler var. Örneğin, misafirleri iyi karşılama, içten ve samimi ilişkiler kurma, insanlara ikramlarda bulunma, kolay diyalog kurabilme açısından bizim kültürümüzle benzer özellikleri vardı. Bence, şehirlerin mimari yapıları da bizim şehirlerimizin mimari yapılarına benzer özellikler taşıdığını gördüm. Kültürel olarak farklı özellikler olarak da, eğitim sistemlerinde bizim eğitim sistemlerinden birçok farklı yanları var, örneğin gittiğimiz okul sadece teknoloji alanı ile ilgili öğretim yapan bir okul idi. Her bir okul farklı bir tema üzerine ağırlıklı öğretim yapmakta olduğunu gördüm. Ayrıca, eğitim kurumları şehirlerin dışında yerleşke şeklinde kurulmuş olması da dikkatimi çeken başka bir özellik oldu. Son olarak düşünce biçimleri de bizim düşünce biçimimizden biraz daha farklı olduğunu gördüm. Yunanlılar bize göre daha çok sonuç odaklı düşündüklerini fark ettim.” (Ö3).

“Bence farklılıklardan ziyade benzer yönlerimiz daha çoktur. Örneğin, bizi içten ve samimi karşılamaları beni çok etkiledi. Ben hareketliliğe katılmadan önce Yunanlıları sosyal ilişkilerde soğuk insanlar olduğunu düşünüyordum. Ama ben hareketlilik boyunca bu düşüncemin yanlış bir düşünce olduğunu gördüm. İnsan ilişkileri ve özellikle şehir yapılarının Türkiye ile benzerlik gösterdiğini düşünüyorum. Farklılık olarak da, şehirlerinde dini inançlarından dolayı olsa gerek daha çok kiliseler gördüm. Ayrıca, yemek yeme alışkanlıkları bizden çok farklı, daha çok hazır yemek tercih ediliyor ve ayaküstü atıştırmalıklar çok fazla olduğunu gördüm. Düzenli bir yemek saatleri olmadığını gördüm. En azından tanıştığım öğrenci arkadaşlarının durumu bu şekilde idi. Son olarak da öğrencilerin süreçten ziyade daha çok sonuca odaklı düşündüklerini fark ettim. Bu da dikkatimi çeken ayrı bir farklılık olduğunu düşünüyorum.” (Ö5).

Katılımcıların tekrar bir hareketliliğe dâhil olma imkânları olduğunda gerek projeye hazırlık aşamasında, gerekse uygulama aşamasında neleri farklı yapacaklarına dair görüşleri Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3. Katılımcıların Tekrar Bir Hareketlilik Projesine Dâhil Olduklarında Neleri Farklı Yapacaklarına Dair Görüşleri

Şekil 3 incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlasının ($f=6$), hareketlilikten daha iyi yararlanabilmesi için programda neler yapılabileceği konusunda daha detaylı çalışacaklarını, hareketliliğin amaçlarını ve programını daha iyi inceleyeceklerini ve gidecekleri ülkelerde kendi ülkelerini tanıtabilecek hazırlıkları yapacaklarını, edinecekleri arkadaşlarına hediyeler götüreceklerini ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcıların yarısı ($f=5$) da hareketlilikte daha çok aktif olacaklarını, daha kolay uyum sağlayacaklarını ve hareketliliğe katılmadan önce gidecekleri ülkelerdeki insanların karakteristik özelliklerini inceleyeceklerini ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca, bazı katılımcıların ($f=3$), hareketlilikten önce gideceğim yerler hakkında daha fazla bilgi edineceklerini ifade ederken, bazı katılımcılar ($f=2$) da gidecekleri ülkelerin eğitim sistemlerini araştıracaklarını ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılara ait görüşlerden bazıları şu şekildedir;

“Ben eğer tekrar bir hareketlilik projesine dahil olsam, öncelikle hareketlilikten yeterince yararlanmak için hareketliliğin nasıl olacağı, nelerin hedeflendiği kısacası program hakkında detaylı bir şekilde incelerdim. Daha sonra gideceğimiz ülkenin eğitim sistemi, insanların özelliklerini, sosyal yapılarını incelerdim. Son olarak, ülkemi gideceğim ülkede nasıl tanıtabilirim? Bu konuda da çalışmalar yapardım.” (Ö3).

“Ben bir kez daha programa katılırsam, program başlamadan önce hem gideceğimiz ülke hakkında hem de insanları hakkında araştırma yapardım. Program süreci hakkında bilgi edinirdim. Bu iki araştırma sonucuna göre hazırlıklarımı yapardım. Program sürecinde daha çok aktif olurdum ve daha kolay uyum sağlardım diye düşünüyorum. Programda ülkemizi daha güzel temsil etmeye çalışırdım.” (Ö9).

Katılımcıların hareketlilikten kazandıkları en önemli kazanımlar ile ilgili görüşleri Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Hareketliliğin En Önemli Kazanımları

Katılımcı	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9	Ö10	Frekans
Yurt dışı deneyimi kazanmak	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	10
Yabancı dil gelişimini sağlamak	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	9
Farklı kültürlerde arkadaşlıklar edinmek			✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	7
Kültürel farkındalık kazanmak	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	9
Potansiyellerimizin farkına varmak	✓		✓	✓		✓		✓		✓	6
Özgüvenimizin gelişmesi		✓	✓		✓		✓		✓		5
Farklı öğrenme ve öğretme metodları deneyimleme	✓			✓		✓		✓			4
Öğrenmeye karşı motive olma		✓		✓					✓		3
Eğitimde uluslararası bakış açısını kazanma	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓	8

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların tamamının ($f=10$) hareketlilik sayesinde yurt dışı deneyimi kazandıklarını ifade ederken, katılımcıların tamamına yakını ($f=9$) hareketlilik sayesinde yabancı dil becerilerini geliştirdiklerini ve kültürel farkındalık kazandıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcıların sırasıyla hareketlilik sayesinde, eğitimde uluslararası bakış açısını kazandıklarını ($f=8$), farklı kültürlerden arkadaşlıklar edindiklerini ($f=7$), potansiyellerinin farkına vardıklarını ($f=6$), özgüvenlerinin geliştiğini ($f=5$), farklı öğrenme ve öğretme metodlarını deneyimlediklerini ($f=4$) ve öğrenmeye karşı motive olduklarını ($f=3$) ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılara ait görüşlerden bazıları şu şekildedir;

“Hareketliliğin bana kattığı en önemli kazanımlardan biri yurt dışı deneyimi kazandırması oldu. Bu kazanım benim yabancı dil becerimi geliştirmemin yanında kendine güvenimin gelişmesine de önemli katkı sağladığımı düşünüyorum. Ayrıca, hareketlilik kültürel farkındalık kazanmamı sağladı. Benim öğrenmeye karşı daha çok motive olmamı sağladı. Sonunda, özellikle eğitimde uluslararası bakış açısını kazanmamı sağladı.” (Ö2).

“Hareketliliğin eğitsel, mesleki ve kişisel birçok kazanımı olduğunu düşünüyorum. Bunları sırasıyla sayacak olursam; yabancı dil gelişimi, farklı kültürlerde arkadaşlar edinmek, kültürel farkındalık kazanmak, yurt dışına çıkmış olmak, farklı dünyaları tanımak, eğitimde farklı bakış

açılarını kazanmak ve en önemlisi potansiyellerimin farkına varmamı sağladı diyebilirim. Bu kazanımlar sadece şuan aklıma gelenler veya yazabildiklerimdir.” (Ö10).

“Hareketliliğin en önemli kazanımı yurt dışına çıkmış olmam olduğunu düşünüyorum. Yurt dışına çıkmak başlı başına birçok kazanımı beraberinde getirdiğini düşünüyorum. Örneğin, yurt dışında yabancı dili geliştirmek daha kolay olduğunu fark ettim. Bu hareketlilik ile birçok davranışı yapabileceğimizi gördüm. Yurt dışında farklı öğrenme ve öğretme metotlarını deneyimleme şansına sahip oldum. Bu yaşantı ile yurt dışında eğitimin nasıl yapıldığını ve eğitim hakkında farklı bakış açısı geliştirmemi sağladı.” (Ö8).

Tartışma

Bu çalışmada, Erasmus+ öğrenci değişim programına katılan öğrencilerin deneyimleri ve bu hareketlilik sayesinde edindikleri beceriler nitel bir yöntem ile incelenmiştir. İlk olarak katılımcılara Erasmus+ hareketliliğinden beklentilerinin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların tamamı hareketlilikten proje temelli çalışma, bilişsel beceriler ve sorumluluk alma yönünde beklentilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, katılımcılar hareketlilikten farklı kültürleri tanımak, işbirlikçi çalışma, dijital beceriler kazanma, yenilikçiliğe açık olma, esneklik ve uyumluluk içinde çalışma, zaman yönetimi becerisi kazanma, problem çözme becerisi kazanma, kendini ifade etme becerisi kazanma, eleştirel düşünme, girişimcilik becerisi kazanma ve sosyal becerileri geliştirme gibi beklentileri olduğu görülmektedir. Alan yazında benzer çalışmalar (Ağrı, 2006; Ece, 2018; Gençer, 2009; Gül, 2013; Kasapoğlu Önder, 2009; Kasapoğlu Önder ve Balcı, 2010; Ünal, 2011) çalışmamızın bulgularını desteklediği görülmektedir. Yirmi birinci yüzyıl becerilerini geliştirmeyi hedefleyen Erasmus+ öğrenci değişim programlarına katılan öğrencilerin, çalışma bulgusunda belirtmiş oldukları beklentileri ifade etmeleri beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, katılımcıların tamamının beklentilerine ulaşılabildiğini ifade etmeleri, hareketlilik programının amaçlarına uygun bir şekilde yürütüldüğünün bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, katılımcıların hareketlilikten beklentilerinin daha çok 21. yüzyıl becerileri ile ilgili olması, bu tür hareketliliklerin günümüzde öğrencilerin geleceğe hazırlanması açısından önemli işlevler gördüğü söylenebilir.

Bu çalışmada, katılımcıların büyük bir kısmının hareketlilik sayesinde yabancı dil becerilerinin yetersiz olduğunu fark ettiklerini ifade etmeleri birçok çalışmadaki (Bozkaya ve Aydın, 2010; Demir ve Demir, 2009; Sigalas, 2010; Şahin, 2007; Şahin, 2008; Ülgür, 2011) bulgularla benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde katılımcıların, insanlarla iletişim kurmada zorluk yaşadıkları, sosyal becerilerinin düşük olduğunu yeni yaşantılara karşı direnç gösterdiklerinin farkına varmaları, kendilerini ifade etmede yeterli görmediklerini fark etmeleri, yurt dışına çıkma konusunda endişe yaşadıklarını, bir projede bulunma becerisini gösterme, projede sorumluluk alma konularında kaygı yaşadıklarını ve girişimcilik konusunda zorluk yaşadıklarını ifade etmeleri, bu çalışmanın literatürdeki konu ile ilgili yapılan çalışmalardan farkını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, katılımcıların hareketlilik sayesinde kendilerinde fark ettikleri eksikliklere rağmen bu tür programların 21. yüzyıl becerilerini kazanmaları açısından önemli bir fırsat olduğu düşünülebilir.

Araştırmada katılımcılar, hareketlilik çalışmasının kendilerine kültürel bağlamda farklı alanlarda katkı sağladığını ifade ettikleri alan yazında yapılan birçok çalışmanın (Ece, 2018;

Gençer, 2009; Gül, 2013; Kasapoğlu Önder ve Balcı, 2010; Ünal, 2011) bulgularına paralellik gösterdiği görülmektedir. Erasmus+ öğrenci değişim programlarının amaçları arasında kültürlerarası farkındalığı arttırma (Özdem, 2013) ve kültürlerarası etkileşimi sağlamak (Ünal, 2011) olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların bu çalışmada verdikleri cevaplar ve katılımcıların misafirlik/misafirperverlik, iletişim becerileri, sosyal beceriler, kültürel mekanları gezme/bilme, farklı eğitim sistemleri, yemek türleri ve yemek alışkanlıkları, şehirler ve şehir özellikleri, düşünce biçimleri gibi farklı kültürel unsurlardan etkilendiklerini ifade etmeleri programın amacına ulaştığını göstermektedir.

Araştırmada katılımcılar bir daha hareketliliğe dahil olma durumunda, alan yazındaki (Taşçı Kaya, 2014; Tekin ve Gencer, 2013; Topçu, 2011; Ünal, 2011; Van Hoof ve Verbeeten, 2005) bulgularla paralel olarak hareketliliğin amaçlarını ve hareketliliğin programını daha iyi inceleyeceklerini, gidecekleri ülkelerin insanların karakteristik özelliklerini ve gidecekleri ülkelerin genel özelliklerini daha iyi araştıracaklarını ifade ettikleri görülmüştür.

Son olarak bu çalışmada katılımcıların hareketlilikten en önemli kazanımlarının neler olduğu sorusuna verdikleri cevapların alan yazındaki (Boyacı, 2011; Demir ve Demir, 2009; Gül, 2013; Ünal, 2011) bulgularla paralel olarak, yurt dışı deneyimi kazanma, yabancı dil becerilerini geliştirme, kültürel farkındalık ve uluslararası bakış açısı geliştirme gibi başlıklar altında toplandığı görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların verdiği cevaplar alan yazındaki (Gül, 2013; Kasapoğlu Önder ve Balcı, 2010; Özdem, 2013; Ünal, 2011) bulgulardan farklı olarak potansiyellerinin farkına varma, farklı öğrenme ve öğretmen metotlarını deneyimleme ve özgüvenlerini geliştirme gibi kazanımlarının olduğunu işaret etmektedir.

Erasmus+ öğrenci değişim programı öğrencilerin gittikleri farklı ülkelerden kültürel, bireysel ve eğitsel olmak üzere çeşitli kazanımlar elde ettikleri bu çalışmada olduğu gibi, birçok araştırma (Boyacı, 2011; Bozkaya ve Aydın, 2010; Gül, 2013; Özdem, 2013) tarafından da vurgulanmıştır. Bu bağlamda Erasmus+ öğrenci değişim programlarının daha verimli olabilmesi için kültürel ve sosyal kazanım alanlarına yönelik daha derinlemesine çalışmalar yapılabilir. Programın hazırlık, uygulama ve izleme aşamalarında neler yapılabileceği, program içeriğinin zenginleştirilmesi için neler yapılabileceği veya yapılan etkinliklerin değerlendirilmesi ile ilgili çalışmaların yapılması alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Program kapsamında öğrencilere gittikleri/gidecekleri ülkelerle ilgili uyum programları düzenlenebilir. Ayrıca, okulların öğretim programlarına öğrenci değişim programı ile ilgili seçmeli dersler konulabilir ya da hareketlilikten faydalanan öğrencilerin deneyimlerini diğer öğrencilerle paylaşabilecekleri çeşitli etkinlikler düzenlenebilir.

Bu çalışma Erasmus+ öğrenci programından yararlanan öğrencilerin 21. yüzyıl becerileriyle ilgili kazanımları inceleyen nitel bir çalışma olmasıyla Türkiye’de yapılan benzer çalışmalardan ayrılması nedeniyle alanyazına bu açıdan katkılar sunmakla birlikte, bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle, nitel çalışmalar her ne kadar bir konuda derinlemesine bilgiler sunmasına rağmen elde edilen bulguların katılımcı sayıları nedeniyle genellenmesi söz konusu değildir. Bu nedenle ileride yapılabilecek nicel ve nitel desenlerin yer aldığı karma çalışmalarla hem daha detaylı hem de görece olarak genellenebilir bulgular elde edilebilir. Bu çalışmanın diğer bir sınırlılığı katılımcıların 21. yüzyıl becerileriyle ilgili kazanımlarının ne olduğu sadece onların ifadelerine dayanmaktadır. Bu konuda yapılacak başka çalışmalarda öğrencilerin, öğretmenlerinin ve değişim programı sürecinde eşlik eden

eğitimcilerin görüşlerine başvurularak bir karşılaştırma yapılabilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Bu çalışmanın tüm aşamalarında yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

Kaynakça

- Ağrı, G. (2006). *Küreselleşme sürecinde yükseköğretim politikaları ve Erasmus projesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Boyacı, A. (2011). Erasmus değişim programı öğrencilerinin geldikleri ve Türkiye’de öğrenim gördükleri üniversitedeki sınıf yönetimine ilişkin karşılaştırmalı görüşleri (Anadolu Üniversitesi örneği). *Eğitim ve Bilim*, 36, 270-282.
- Bozkaya, M. ve Aydın, İ. A. (2010). Kültürlerarası iletişim kaygısı: Anadolu Üniversitesi Erasmus öğrencileri değişim programı örneği. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(39), 29-42.
- Corbin, J. M. ve Strauss, A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative sociology* 13 (1), 3-21.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş, (Genişletilmiş 3. baskı)*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Demir, A. ve Demir, S. (2009). Erasmus programının kültürlerarası diyalog ve etkileşim açısından değerlendirilmesi (Öğretmen adaylarıyla nitel bir çalışma). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 95-105.
- Demirkaya, H. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının küresel ısınma kavramını algılamaları ve öğrenme stilleri: Fenomenografik bir analiz. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8, 727-752.
- Doyle, A. (2017). Analytical skills list and examples. <https://www.thebalance.com/analytical-skills-list-2063729> adresinden alınmıştır.
- Ece, M. (2018). *Bireysel kariyer planlama açısından Erasmus+ değişim programının kültürel boyutlar bağlamında değerlendirilmesi: Huelva Üniversitesi Erasmus+ öğrencileri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Ekiz, D. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ersoy, A. ve Günel, E. (2011). Cross-cultural experiences through Erasmus: Pre-service teachers’ individual and professional development. *Eurasian Journal of Educational Research*, 42, 63-78.

- European Commission, (2019). *Entrepreneurship education: Enabling teachers as a critical success factor. a report on teacher education and training to prepare teachers for the challenge of entrepreneurship education*. Bruxelles: Entrepreneurship Unit Directorate-General for Enterprise and Industry.
- Gençer, G. (2009). *Avrupa Birliği eğitim ve gençlik programları; Erasmus Programı ve Türkiye yükseköğretiminde programın uygulanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Guo, Y., Arthur, N. ve Lund, D. (2009). Intercultural inquiry with pre-service teachers. *Intercultural Education*, 20, 565-577.
- Gül, H. (2013). *Avrupa Birliği Erasmus öğrenci değişim programı öğrencilerinin beklenti ve sorunları üzerine sosyolojik bir araştırma (Göttingen Üniversitesi'ndeki Türk öğrencileri örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Kasapoğlu Önder, R. (2009). Yaratıcılık ve yenilik kavramları ışığında eğitim ve gençlik programları. *Eğitim ve Gençlik Dergisi*, 10, 16-17.
- Kasapoğlu Önder, R. ve Balcı, A. (2010). Erasmus öğrenci öğrenim hareketliliği programının 2007 yılında programdan yararlanan Türk öğrenciler üzerindeki etkileri, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 93-116.
- LSCE, (2017). Life skills and citizenship education initiative middle east and north Africa. The twelve core life skills. http://www.lscemena.org/uploads/updated_lsce_files/171020_CPF_Report.pdf adresinden alınmıştır.
- Magos, K. (2007). The contribution of action-research to training teachers in intercultural education: A research in the field of Greek minority. *Teaching & Teacher Education*, 23, 1102-1112.
- Malewski, E. ve Phillion, J. (2009). International field experiences: The impact of class, gender and race on the perceptions and experiences of preservice teachers. *Teaching & Teacher Education*, 25, 52-60.
- Mirici, İ. H., İltter, G. B., Saka, Ö. ve Glover, P. (2009). Educational exchanges and Erasmus intensive language courses: A case study for Turkish courses. *Education & Science*, 34, 148-159.
- Norberg, K. (2000). Intercultural education and teacher education in Sweden. *Teaching ve Teacher Education*, 16, 511-519.
- Önder-Kasapoğlu, R. ve Balcı, A. (2010). Erasmus öğrenci öğrenim hareketliliği programının 2007 yılında programdan yararlanan Türk öğrenciler üzerindeki etkileri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 93-116.
- Özdem, G. (2013). Yükseköğretim kurumlarında Erasmus programının değerlendirilmesi (Giresun Üniversitesi örneği). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 19(1), 61-98.
- Partnership for 21st Century Skills (2015). Our mission is to realize the power and promise of 21. century learning for every student across the country and around the globe. <http://www.p21.org/about-us/p21-framework> adresinden alınmıştır.

- Sayın, Z. ve Seferoğlu, S. S. (2016, Şubat). *Yeni bir 21. yüzyıl becerisi olarak kodlama eğitimi ve kodlamanın eğitim politikalarına etkisi*. Akademik Bilişim Konferansında sunuldu, Aydın.
- Scott, L.A. (2021). 21st century skills early learning framework. http://www.p21.org/storage/documents/EarlyLearning_Framework/P21_ELF_Framework_Final.pdf adresinden alınmıştır.
- Sigalas, E. (2010). The role of personal benefits in public support for the EU: Learning from the Erasmus students. *West European Politics*, 33(6), 1341-1361.
- Şahin, İ. (2007). *Perceptions of Turkish exchange students of the European Union's Erasmus program*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, M. (2008). Cross-cultural experience in preservice teacher education. *Teaching ve Teacher Education*, 24, 1777-1790.
- Taşçı Kaya, G. (2014). Yükseköğretimin uluslararasılaşması ve küresel hareketlilik. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 39, 195-199.
- Tekin, U. ve Gencer, A. H. (2013). Effects of the Erasmus programme on Turkish universities and university students. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 109-122.
- Topçu, İ. (2011). Avrupa Birliği eğitim programlarından Erasmus programına katılan akademisyenlerin izlenimleri. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(1), 8-17.
- Türkiye Ulusal Ajans. (2021). *Erasmus+ bireylerin öğrenme hareketliliği raporu*. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı Yayınları.
- Ülgür, İ. (2011, Ekim). *Erasmus hareketlilik faaliyeti genel değerlendirme*. Erasmus Güz Toplantısı'nda sunuldu, Diyarbakır.
- Ünal, M. (2011). *Avrupa birliği Erasmus öğrenci öğrenim hareketliliği programının CIPP (bağlam, girdi, süreç, ürün) modeline göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Van Hoof, H. B. ve Verbeeten, M. J. (2005). Wine is for drinking, water is for washing: Student opinions about international exchange programs. *Journal of Studies in International Education*, 9(1), 42-61.
- Wagner, T. (2008). *The global achievement gap: Why even our best schools don't teach the new survival skills our children need-and what we can do about it*. USA: Basic Books.
- Walters, L. M., Garii, B. ve Walters, T. (2009). Learning globally, teaching locally: Incorporating international exchange and intercultural learning into pre-service teacher training. *Intercultural Education*, 20(4), 151-158.
- Wiggins, R. A., Follo, E. J. ve Eberly, M. B. (2007). The impact of a field immersion program on pre-service teachers' attitudes toward teaching in culturally diverse classrooms. *Teaching & Teacher Education*, 23, 653-663.
- Yağcı, E., Ekinci, C. E., Burgaz, B., Kelecioğlu, H. ve Ergene, T. (2007). Yurtdışına giden hacettepe üniversitesi erasmus öğrencilerinin memnuniyet düzeyleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 229-239.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yuen, C. Y. M. (2010). Dimensions of diversity: Challenges to secondary school teachers with implications for intercultural teacher education. *Teaching & Teacher Education*, 26, 732–741.